DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

(HAKEMLİ DERGİ)

Yıl / Year : 2018

Sayı / Number : 47

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
İZMİR-1982

ISSN : 1303 - 3344

İZMİR
Yılda İki Defa Çıkar - Haziran

DEUİFD XLVII / 2018, ss. 7-34.

KATOLİK KİLİSESİ'NDE GELENEK ANLAYIŞI

Bekir Zakir ÇOBAN*

ÖZ

Birçok dinde yazılı ve sözlü gelenek biçiminde bir ayırım söz konusudur. Kutsal metinler yazılı kaynağı oluştururken sözlü gelenek de onun yanında önemli bir otorite olarak anlaşılmaktadır. Bu anlamda Gelenek, Katolik Kilisesi için en önemli dinî kavramlardan biridir. Bu kavram bir taraftan Kilise'nin vahiy anlayışı ile diğer yandan ise kutsal metinler ve Kilise otoritesi ile yakından ilişkilidir. Bu makalenin temel amacı farklı yönleriyle Katolik Kilisesinde Gelenek kavramının nasıl anlaşıldığını ve ilgili tartışmaları incelemektir. Çalışmada öncelikle kavramın farklı yönleri, tarihsel olarak ön plana çıkması, Kilise metinlerinde ne şekilde yer aldığı ele alınmıştır. Akabinde modern dönemde gelenek kavramı üzerindeki tartışmalar değerlendirilmiştir.

Anaktar Kelimeler: Gelenek, Yazılı Olmayan Vahiy, Katolik Kilisesi, Kilise Otoritesi

THE CONCEPT OF TRADITION IN THE CATHOLIC CHURCH

ABSTRACT

In many religions there is a distinction between written and oral tradition. While sacred texts constitute a written source oral traditions are understood as an important authority besides it. Tradition in this sense is one of the most important religious concepts for the Catholic Church. This concept is closely related to the understanding of the revelation of the Church and, on the other hand, to the sacred texts and Church authority. This essay examines how the concept of Tradition is understood in the Catholic Church with its different aspects and the related arguments. The work first deals with the different aspects of the Tradition, the historical emergence of the concept, and how it took place in the church texts. Then the debates on the Tradition in the modern period were examined.

Keywords: Tradition, Unwritten Revealtion, Catholic Church, Church Authority

---

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilimdalı. bekir.coban@deu.edu.tr, ORCID ID orcid.org/0000-0002-2421-5300

Makalenin Hakemlere Gönderiliş Tarihi : 09/07/2018

Makalenin Hakemlerden Geliş Tarihi : 18/07/2018

Giriş: Gelenek Kavramı ve Katolik Gelenek

Gelenek, sosyolojiden hermenetiğe sosyal bilimlerin hemen her alanında tartışılan bir kavramdır.[1] Dinler söz konusu olduğunda ise yerleşik kabuller, kültürel aktarımlar, töre ve anane gibi genel anlamı dışında, geleneğin özel bir manada kullanıldığı görülmektedir.[2] Bu bağlamda birçok dinde kutsal kabul edilen yazılı metinler yanında, kuşaktan kuşağa aktarılan sözlü bir gelenek ortaya çıktığı ve bunların da sonradan yazıya geçirilerek ikinci bir otorite kaynağı olarak işlev gördüğü söylenebilir. Örneğin Yahudilik'te "yazılı *Torah*" yanında bir de "sözlü *Torah*"ın varlığı kabul edilmiştir. Sözlü Kanun'u *Mişna* ve *Talmud* oluşturmaktadır. Önceleri şifahi olarak aktarılan bu gelenek sonradan yazıya geçirilmiştir.[3] İslam literatüründe literal anlamda gelenek "örf" şeklinde ve daha çok İslam hukukunda konu edinilen bir kavram olmakla beraber teolojik bir terim olarak anlaşılmaz. Bununla birlikte Batılı kaynaklara bakıldığında İslam'daki hadis teriminin gelenek (tradition) ile karşılandığı görülür. Bunun muhtemel nedeni İslam anlayışında sünnetin temel dinî delillerden sayılması ve Batılı yazarların bunu Hıristiyanlık ve Yahudilikteki gelenek inancına benzetmesidir.[4]

Hıristiyan dünyaya bakıldığında ise Protestan kiliseleri dışında hemen hemen tüm kiliselerde gelenek önem atfedilen bir kavram olarak görünmektedir. Bilhassa Rum Ortodoks Kilisesi için gelenek temel teolojik kavramlardan biridir ve "İsa ve havarilerine dayanan ve kilise tarafından ekleme, değiştirme ve azaltma yapılmadan nesilllerce aktarılan inanç" olarak anlaşılmaktadır.[5] Bununla birlikte tüm Hıristiyan gruplar

---

1 Farklı disiplinlerde gelenek kavramı ile ilgili bir çalışma için bkz. James Alexander, "A Systematic Theory of Tradition*", Journal of the Philosophy of History*, 10 (2016), ss. 1-28.

2 Bkz. *Encyclopedia Britanica*, "Tradition" maddesi: https://www.britannica.com/search?query=tradition

3 Adam, Baki, "Yahudilerde Din ve Gelenek Üzerine", *İslami Araştırmalar*, VI, 1, (1992): 44-51.

4 Hadis'in Batı dünyasında gelenek (tradition) kavramıyla karşılanması ile ilgili Türkçe ve yabancı literatürde herhenagi bir çalışmaya rastlamadık.

5 Lossky, Vladimir, *Orthodox Theology: An Introduction*, trans. by Ian And Ihita Kesarcodi-Watson (St. Vladimir's Seminary Press, New York, 1978), 86.

içerisinde bu kavramın en merkezi role sahip olduğu kilise Roma Katolik Kilisesi'dir.

Gelenek kavramıyla ilgili Katolik literatüre bakıldığında genel anlamdaki gelenek ile özel anlamdaki "Gelenek" ayrımının çok açık olduğu görülür. Katolik Kilisesi'nde veya ona bağlı farklı kiliselerdeki anane ve töreler, yani genel anlamda gelenek küçük harfle (*tradition*) veya çoğul biçimde (*traditions*) ifade edilemektedir.[6] Katolik Kilisesi'nin vahiy anlayışı ve Katolik teolojisinin başka merkezi kavramlarıyla irtibatlı görülen özel anlamda Gelenek ise tekil (*tradition*) veya büyük harfle (*Tradition*) kullanılmaktadır.[7] Peki bu özel anlam nedir? Latince resmî kilise metinlerinde *traditio* şeklinde ifade edilen; İngilizce, Fransızca ve Almanca'da *tradition*, İspanyolca'da *tradicion*, İtalyanca'da *tradizione* şeklinde kullanılan kavram Latince "devretmek, teslim etmek, tevdi etmek, miras olarak bırakmak, kuşaktan kuşağa nakletmek, belleğe geçirmek" gibi anlamlara gelen *trad-ere/trado* kökünden türemiştir.[8] Yunanca hıristiyan literatürde Gelenek karşılığında kullanılan kavram ise *Paradosis*'tir.[9] Bir Katolik dinî terimi olarak; "gerek yazılı gerekse sözlü olarak tevarüs eden; kutsal metinden (*Scriptura*) ayrı olmakla beraber ondan bağımsız olmayan öğretiler ve uygulamalar" biçiminde

---

6 Bu genel anlamıyla gelenek konusunda yapılan çalışmalara örnekler olarak bkz. Francis Clark, "Grace-Experience in The Roman Catholic Tradition", *The Journal of Theological Studies*, Vol. 25, No. 2 (October 1974), ss. 352-372; Francis J. McGarry , "Myth-Making, Community, and Catholic Tradition", *Journal of Religion and Health*, Vol. 30, No. 1, Spring 1991, ss. 9-19; Anthony J. Lisska, "Natural Law and the Roman Catholic Tradition: The Importance of Philosophical Realism", *The American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 71, No. 4, (October 2012), ss. 745-786; Per Binde, "Nature in Roman Catholic Tradition", *Anthropological Quarterly*, Vol. 74, No. 1 (Jan., 2001), ss. 15-27; Paul E. Sigmund, "The Catholic Tradition and Modern Democracy", *The Review of Politics*, Vol. 49, No. 4 (Autumn, 1987), ss. 530-548. Lisa Sowle Cahill, "The Catholic Tradition: Religion, Morality, and the Common Good", *Journal of Law and Religion*, Vol. 5, No. 1 (1987), ss. 75-94.

7 Bkz., Alister E. McGrath, *Historical Theology: An Introduction to the History of Christian Thought*, Blackwell Publishers, Oxford, 1998, s. 87; Brian Johnstone, "What is Tradition? From Pre-Modern to Postmodern", *Australian Journal of Theology*, 5 (August 2005), ss. 1-22, s. 1; J.M. Headley, "The Reformation as Crisis in the Understanding of Tradition", *Archiv für Reformationsgeschichte*, 78 (1987), ss. 5-22, s. 6.

8 Bkz. Peter M.J. Stravinskas, "Tradition", *Catholic Dictionary*, Huntington, 1993, s. 732; S. Kabaağaç-E. Alova, "Trad/o", *Latince –Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1995, s. 603.

9 McGrath, *Historical Theology*, 87.

tanımlanmaktadır.[10] Hem aktarılan bir inanç hem de bir aktarım söz konusu olduğundan Gelenek hem içeriği hem de süreci ifade eden bir kavramdır.[11] Ayrıca Gelenek resmî olarak benimsenmiş bir Katolik doktrinidir.[12] Gelenek telakkisine göre hıristiyanlar kutsal metinlerde mevcut olsun veya olmasın ilk hıristiyanların ve havarilerin inandığı biçimde inanmak durumundadır.[13] Katolik birey "…geleneği sürdürmek, onun canlı örneği olmak gibi bir sorumluluğa sahiptir. Çocuklarına da bu geleneği aktarmakla yükümlüdür. İsa'nın sürüsünün çobanı olduğu gibi din adamları da inananların çobanları olarak bu geleneğe sadakatle ve onu sürdürmekle mükelleftir."[14]

Bazı Katolik teologlara göre gelenek teriminin kullanılması Pavlus'a kadar geri gider. Türkçe çevirilerde "aldığımı size teslim ettim" veya "aldığım bilgiyi size öncelikle ilettim" şeklinde tercüme edilen bu ifade *Korintlilere 1. Mektup*'ta geçmektedir.[15] Bununla birlikte Pavlus'a atfedilen bu ifadenin, konumuz olan özel anlamda Geleneği tam karşılamadığı görülür. Zaten Gelenek kavramının tarihi ile ilgili Katolik yazarlar bir mefhum olarak bu kavramı en fazla kilise babaları dönemine kadar geri götürmektedirler.

Katolik literatürde çoğunlukla dikkat çekildiği üzere, ilk kilisenin karşılaştığı en önemli meydan okuma gnostik akımlardan gelmiştir. Gnostik etkiler hıristiyanlığın yorumunda ciddi sapmalar meydana getirmiştir.[16] İşte kilise babalarının öncelikli meselesi bu sapkın fikirlere karşı birtakım sabiteler olduğunu savunmaktır ve bu sabiteleri de "havarilerin inancı" veya "havarisel gelenek" olarak görmüşlerdir. Klasik

---

10 Stravinskas, "Tradition", s. 732.

11 John E. Thiel, "Faithfulness to Tradition: A Roman Catholic Perspective", *The Cresset*, Easter 2006, ss. 1-14, s. 2.

12 Gregg R. Allison, *Historical Theology: An Introduction to Christian Doctrine*, Zondervan, Michigan, 2011, s. 23.

13 George Agius, *Tradition and the Church*, The Stratford Company, Boston, 1928, s. ii.

14 J. A. Fichtner, "Tradition (in theology)", *New Catholic Encyclopedia*, Second Edition, Gale, Washington DC, 2003, vol. 14, ss. 133-137, s. 135.

15 *Korintlilere I*, 15: 3-5. Bu ifadelerin gelenekle bağlantılandırlması konusunda bkz. Thiel, "Faithfulness to Tradition", s. 2.

16 Johnstone, "What is Tradition?", s. 3.

literatüre bakıldığında en net olarak üç yazarın bu havarisel geleneğe atıfta bulunduğu anlaşılmaktadır. II. yüzyılda yaşayan Irenaeus; III. yüzyılda yaşayan Tertullian ve V. yüzyılda yaşayan Lerinsli Vincent.[17]

Irenaeus Havarilerden gelip yüzyıllarca kilise tarafından muhafaza adilen ve sonrakilere aktarılan inancı ifade etmek için *regula fidei* (akide sistemi) şeklinde bir kavram kullanmıştır.[18] Tertullian da kutsal metinden ziyade havarilerin mirasına dayanan geleneğin daha uygun bir rehber olduğu düşüncesini açıkça ifade etmiştir.[19] Lerinsli Vincent ise –ileride değineceğimiz üzere- Geleneğin nasıl anlaşılması gerektiği ve bu Gelenekte hangi şartlarda bazı değişiklikler yapılabileceğine dair ayrıntılı tartışmalar yapan ilk önemli kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.[20]

Bu isimler dışında katolik literatürde havarisel geleneği inanç açısından bir kriter olarak görmenin başka örnekleri de mevcuttur. III. Yüzyıl Kilise babalarından Origen bu geleneği Hıristiyanlığın temel prensiplerinden biri olarak görmüştür.[21] Yine IV. Yüzyılda, İznik Konsili'nin toplanmasının en önemli nedeni olan Aryus ihtilafı esnasında, onun ezeli rakibi Athanasius Aryusçuluğu geleneğin dışına çıkmakla itham etmiştir.[22]

I- Geleneğin Farklı Yönleri ve Gelenekle Bağlantılı Kavramlar

i- Kutsal Metin ve Gelenek

Gelenek, kutsal metin ile ilişkisi bakımından Katolik vahiy anlayışının önemli bir parçası olarak görülmektedir. Öyle ki "yazılı" ve "sözlü" vahiy şeklinde bir ayırım kabul edilmiş ve yazılı olan kutsal metni *(Scriptura*)

---

17 McGrath, *Historical Theology*, s. 36, 37. Lerinsli Vincent bazen müstear ismi Peregrinus ile de zikredilmektedir.

18 Irenaeus of Lyons, *Against Heresies*, *The Ante-Nicene Fathers, vol. 1*, ed. A. Roberts and J. Donaldson, 1977, s. 347 (I. 22).

19 Tertullian, *On Prescription Against Heretics, The Ante-Nicene Fathers,* vol. 3, ed. A. Roberts and J. Donaldson, New York, 1887, s. 251, 252 (19).

20 McGrath, *Historical Theologyght*, s. 28.

21 Origen, *On First Principles, Ante Nicene Fathers vol.4*, ed. Phillip Schaff, Grand Rapids, 2006, s. 423-424 (2-5).

22 Kilise babalarının gelenek anlayışı konusunda bkz. Thiel, "Faithfulness to Tradition", s. 68; McGrath, *Historical Theology,* ss. 28-30.

oluştururken yazıya geçirilmemiş olan ise Gelenek biçiminde adlandırılmıştır.[23] Bununla birlikte yazılı metin, yani *scriptura, Yeni Ahit* ile başlamaz, *Eski Ahit*'e kadar dayanır. Bu anlamda "süreklilik" ve "bütünlük" iki temel kavram olarak anlaşılır. Bu süreklilik ve bütünlük *Eski Ahit-Yeni Ahit* çizgisi olarak anlaşıldığı gibi somut olarak "Eski İsrail" ve "Gerçek İsrail" (*Verus Israel*) biçiminde de anlaşılmıştır. Katolik anlayışına göre Tanrı'nın seçilmiş halkı olan eski İsrail'in yerini İsa ile birlikte "Gerçek İsrail" almıştır.[24] *Yeni Ahit*'teki gelenek *Eski Ahit*'e dayanır fakat birçok açıdan eşsiz (*unique*) olup tamamen yeni bazı unsurları barındırır. Ana içeriği ve yeniliği ise *enkarnasyon* öğretisi, yani Tanrı'nın İsa'nın bedeninde dünyaya gelmesidir. Fakat süreklilik anlamında, Katolik literatürde bazen Hıristiyan Gelenek anlayışı ile Yahudi rabbinik geleneği arasında bir benzerlik görülür. Büyük rabbiler etraflarında bir öğrenci halkası oluşturmuşlar ve bunlar da onun öğretilerini kayda geçirerek sonrakilere aktarmışlardır. Buradan yola çıkarak aslında İsa ve havarilerin Yahudi rabbileriyle aynı şeyi yaptığını, hatta İsa'nın aslında "İkinci Musa" olduğunu öne sürenler mevcuttur.[25]

Katolik öğretiye göre Kilise babaları vahyin kaynağı olarak her zaman Kutsal Metin ve Geleneği birlikte düşünmüşlerdir.[26] Kilise kutsal metin kadar Gelenekle de idare edilmiştir.[27] İlk kilisede metin ve gelenek arasında bir ayırım yoktur.[28] İlk dönemlerde inciller şifahi olarak nekledilmiştir, yazıya geçirilmeleri daha sonradır.[29] Dolayısıyla Gelenek

---

23 Agius, *Tradition and the Church*, ss. 291-310.

24 Bkz. Jaroslav Pelikan, *The Christian Tradition Vol 1: The Emergence of the Catholic Tradition (100-600)*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1971, ss. 12-26; J. Jensen, "Tradition (in the Bible)", *New Catholic Encyclopedia*, Second Edition, Gale, Washington DC, 2003, vol. 14, ss. 131-133.

25 Bkz. J. Jensen, "Tradition (in the Bible)", s. 132.

26 Agius, *Tradition and the Church*, ss. 235-238.

27 Agius, *Tradition and the Church*, s. 98, 128, 148.

28 Headley, "The Reformation as Crisis", s. 6.

29 Oscar Cullman gibi bazı protestan yazarlar sözlü helde iken bu geleneğin daha zengin olduğunu yazıya geçirmenin onu önemli ölçüde daralttığını iddia etmiştir. Bkz. Fichtner, "Tradition", s. 134.

denilen şey aslında incillerin naklinden başlamaktadır.[30] Süreklilik bir aktarımı, aktarım da formülasyonu gerekli kılmıştır. Bu formülasyon ise şartlara ve zamana göre değişiklik gösterebilmiştir. Geleneğin ana gayesi geçmişteki olaylarla yaşanan zaman arasında bağ kurmaktır.[31] Tarihsel süreç içerisinde bu öz aktarılmış ve tekrar yorumlanmış tekrar formüle edilmiştir. Bu yeni yorumlar bir sapma değildir, Tanrı'nın nihaî planının açıklanma araçlarıdır. Dolayısıyla gelenek ve vahiy arasında yakın bir bağlantı vardır ve bu yüzden Gelenek çoğu zaman vahiy karşılığında da kullanılır ve o da vahiy gibi bir otoriteye sahiptir.[32]

Hıristiyanlık tarihinde teolojik olarak en temel sorunlardan biri, kutsal metinlerin yorumu meselesi olmuştur. Sadece kutsal metne başvurmak ve ondan bir hükme varmak kilise babalarından beri yanlış veya eksik bir yaklaşım olarak görülmüştür. Aryanizm ve Pelagianizm örneğinde olduğu gibi, kilise tarafından heretik sayılan birçok grup kutsal metni yanlış yorumlamak veya tahrif etmekle suçlanmışlardır. Peki kutsal metinleri yorumlamada yanlış ve doğrunun kararını kim verecektir? İşte klasik literatürde Irenaeus ve Tertullian gibi yazarlar kutsal metin yanında bir otorite ve kontrol aracı olarak gelenekten bahsetmiştir.[33] Öte yandan kutsal metin de Gelenek için bir kontrol aracıdır. Zira "Kilise, Geleneği Kutsal Metin vasıtasıyla kontrol eder, doğrular, kanıtlar, hatta eleştirir… Dolayısıyla metin ve Gelenek biri olmadan diğeri olmayacak iki ana kaynaktır."[34]

ii- Teolojik Anlamda Gelenek

George Agius "Hıristiyan doktrinleri ile ilgili her tür tartışma bir yönüyle gelenekle ilişkilidir" der.[35] Katolik teolojisi açısından Gelenek, yazılı veya sözlü biçimde "yaşayan kilise" ile iletişim kurmaktır. İsa Tanrı'dan bir mesajla gelmiştir ve Havariler de İsa'dan bir mesajla gelmiştir. İşte tarihsel İsa'nın kendisi ve bu şahitlik vahyin teminatı

30 Bkz. McGrath, *Historical Theology*, s. 36; John A. Hardon, *The Catholic Understanding of the Bible*, Inter Mirifica, 1997, ss. 14-16.

31 J. Jensen, "Tradition (in the Bible)", s. 132.

32 Johnstone, "What is Tradition?", s. 2.

33 McGrath, *Historical Theology*, s. 36.

34 Fichtner, "Tradition", s. 136.

35 George Agius, *Tradition and the Church*, s. xv.

olmuştur. Hıristiyan vahyi bir mesajdan fazlasıdır. O tümel anlamda bir hıristiyan realitesidir. Vahiy kutsal metinlerle sınırlı değildir.[36] Irenaeus "akide sistemi" (*regula fidei*) kapsamında, "havarilerin bize yazılı bir metin bırakmasaydı da kutsal gelenekten bir şey eksilmezdi"[37] şeklinde ifade ettiği şey Geleneğin kutsal metinden daha eski ve asıl olduğu gibi bir anlamı ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda yani teolojik anlamda gelenek kutsal metinsel anlamda gelenekten daha önemli hale gelmektedir. Fichtner bunu "İncil, incillerden önce vardı" şeklinde ifade eder.[38]

Katolik teologlar kökenlerine göre teolojik anlamda üç tip Gelenekten, ya da Geleneğin üç yönünden bahsetmektedir: ilahî (*divine*), havarisel (*apostolic*) ve kilisesel (*ecclesiastical*). Tanrı ya da İsa ilk ve ilahî kısmını oluşturmakta, ondan sonra havarisel ve ardından havarisel dönem sonrası (yani kilise dönemi) gelmiştir. Bu ayırımda tarihsel veya kronolojik diyebileceğimiz bir bakış açısı söz konusudur ki, süreklilik kavramı bu süreci ifade etmek için kullanılmaktadır. Bununla birlikte Gelenek Hıristiyan mesajı ve gerçekliğini taşıyacak canlı taşıyıcılara ihtiyaç duymaktadır. Bu taşıyıcı ise Kutsal Ruh yönetimindeki kilisedir.[39]

iii- Geleneğin Farklı Anlamları

Gelenekle ilgili yukarıda bahsettiğimiz ayrım dışında Katolik literatürde başka ayrımlar da söz konusudur. Örneğin -Geleneğin hem araç hem de içerik anlamına atfen- Reform dönemi öncesine kadar giden bir kullanımla "aktif gelenek" (*traditio activa*) ve "pasif gelenek" (*traditio passiva*) ayrımı söz konusudur.[40] Modern dönemde ise Gelenek tartışmaları farklı bir boyut kazandığından ona yüklenen anlamlar da çeşitlenmiştir. Amerikalı katolik teolog Thiel Gelenekle ilgili tartışmalar bağlamında kavramın anlamları üzerine bir eser kaleme almış ve Geleneğin şu anlamlarına dikkat çekmiştir:

---

36 Fichtner, "Tradition", s. 133

37 Irenaeus, *Against Heresies*, 3.4.1.

38 Fichtner, "Tradition", s. 134.

39 Fichtner, "Tradition", s. 134, 135.

40 Headley, "The Reformation as Crisis", s. 8.

- Literal ya da geleneksel anlamı.

- Süreklilik içinde gelişme.

- Dramatik değişim.

- Başlangıç aşamasında olan değişme.

- Farkedici değişim.[41]

Thiel'in klasik anlamı dışında Geleneği, kavramın çoğunlukla tam da karşıtı olarak anlaşılan "değişim"le irtibatlandırması tabi ki modern tartışmaların etkisi iledir. Bununla birlikte klasik Katolik anlayışı açısından Geleneğin anlamları ve temel özelliklerini en net ifade edenlerden biri Agius'tur. Agius geleneğin temel özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

- İnanç anlamında hem bize kadar ulaşanlardır hem de buların ulaşma vasıtasıdır.

- Tüm gelenekler tek tip değildir, değer ve otorite bakımından çeşitlidir.

- Gelenek hem ilahidir hem de kiliseseldir (*ecclesiastical*).

- Gelenek kendi mükemmelliği içerinde değerlendirilmelidir.

- Kilise tarafından kabul edilen tüm gelenekler benimsenmelidir.[42]

iv- Gelenekle Bağlantılı Kavramlar

Gelenekle bağlantılı üç önemli kavram olarak *Litürji*, *Magisterium* ve *Havarisel Silsile* sayılabilir. Katolik anlayışta Gelenek somut olarak kendisini hıristiyan uygulamalarında, yani litürjide göstermektedir. İsa konuşmaları ve eylemleriyle bu litürjinin kaynağıdır ve onun bu faaliyetlerinin kendisi Tanrı ile insan arasında yeni bir antlaşmadır. Bu yüzden litürji kilise geleneğinin "temel enstrümanı" olarak tanımlanmıştır. "Litürjiden başka ruhbanlar ve laikler arasında geleneğin daha hayatî olduğu başka bir alan yoktur."[43] Ünlü Katolik teolog Yves Congar'a göre Gelenek Tanrı ile iletişimin temel aracıdır. Sadece kutsal metin ve şifahi

---

41 Bkz. John E. Thiel, *Senses of Tradition: Continuity and Development in Catholic Faith*, Oxford University Press, New York, 2000.

42 Agius, *Tradition and the Church*, ss. 1-15.

43 Fichtner, "Tradition", s. 135.

yolla değil aynı zamanda sakramental ibadet vesilesiyle kilise yaşamına katılımla aktarılmıştır.[44]

Havarisel yetki zinciri anlamındaki "Havrisel Silsile" (*Apostolic Succession*) ise Katolik Kilisesini diğer hıristiyan kiliselerden ayıran önemli doktrinlerdendir. Bu doktrine göre İsa yetkisini Petrus'a bırakmış, bu yetki Petrus'tan diğer papalara geçmiştir. Bunun yanında piskoposların da İsa'dan gelen bir yetkisi vardır.[45] "Papanın yanılmazlığı" olarak bilinen doktrin de klasik anlamda aslında kilisenin yanılmazlığıdır ve bu da Gelenekle ilgilidir.[46] Gelenek ve Havarisel Silsile ile bağlantılı bir diğer kavram da Katolik Kilisesinin temel kavramlarından olan *magisterium*'dur ve "Kilisenin Öğretme Yetkisi" anlamına gelmektedir.[47] Kutsal metni yorumlamak, doktrin ortaya koymak, kısacası inancı öğretme yetkisi anlamına gelen *magisterium* Kutsal Gelenek'in önemli bir parçasıdır.[48] Kilisenin uhdesindeki *magisterium*'un işlevi neyin Geleneğe ait olup neyin olmadığına karar vermektir.[49]

II- Katolik Kilisesi'nin Resmi Belgelerinde ve Genel Konsillerde Gelenek

i- Kilise Yasası ve Katolik Kateşizminde Gelenek

En son 1992 yılında güncellenen *Katolik Kilisesi Kateşizmi*'nde[50] Gelenek önemli bir kavram olarak yer almaktadır. Buradaki ifadelere göre İsa'nın mesajının ilk muhatapları havarilerdir. Dolayısıyla Gelenek havarilere dayanır. Bu mesaj daha sonra havarilerden episkoposlara

---

44 Congar'ın gelenek konusundaki görüşleri için yine bkz. Yves Congar, *The Mystery of The Church*, trans. by A. V. Littledale, Helicon Press, Baltimore, 1960. s. 16,17.

45 Stravinskas, "Apostolic Succession", s. 84; Agius, *Tradition and the Church*, ss. 40-42, 59.

46 Thiel, *Senses of Tradition*, ss. 46-51. Kilisedeki yanılmazlık tartışmaları ve papanın yanılmazlığı meselesi konusunda bkz. Bekir Zakir Çoban, *Geçmişten Günümüze Papalık*, İstanbul, 2014, ss. 281-287.

47 Stravinskas, "Magisterium of the Church", s. 484, 485.

48 Fichtner, "Tradition", s. 135.

49 Johnstone, "What is Tradition?", s. 21.

50 *Katolik Kilisesi Kateşizmi* (CCC) Kilise'nin resmî ilmihali olup inanç ibadet ve ahlak kurallarını ihtiva etmektedir.

aktarılmış ve onlardan da episkoposların haleflerine aktarılmak suretiyle günümüze kadar kesintisiz biçimde gelmiştir. İsa'nın sözleri önce şifahi olarak aktarılmış, sonra Kutsal Ruh'un vahyi altında yazıya geçirilmiştir.[51] Bununla birlikte Gelenek sadece yazıya geçirilmiş kutsal metinlerden ibaret değildir. Sözlü olarak aktarılmaya devam eden bir kısmı mevcuttur. Bu bakımdan Gelenek "kutsal kitaptan farklı olmasına karşın onunla sıkıca bağlantılıdır". Kutsal kitap ve Gelenek aynı kaynaktan gelmektedir.[52] *Kateşizm*'de ayrıca, farklı kiliselerin kendi yerel uygulamaları anlamındaki gelenek ile vahye dayanan Gelenek arasında da net bir ayırım yapılmaktadır: "Zamanla yerel kiliselerde doğmuş olan Tanrıbilimsel disipline dair litürjik ya da tapınma ile ilgili 'gelenekler'i bu Gelenek'ten ayırmak gerekir. Bu gelenekler büyük Gelenek'in çeşitli yerlere ve çeşitli devrelere özgü ifadeleri aldığı özel biçimlerden oluşurlar."[53]

Kateşizm'de *Magisterium* (Kilisenin Öğretme Yetkisi) da Gelenek ile bağlantılı önemli bir kavram olarak yer almaktadır. Burada da Gelenek, Kilisenin Öğretme Yetkisi'nin kaynağı olarak ifade edilmektedir:

"Kilise 'gerçeği direği ve desteğidir' (*1. Timoteos*, 3: 15). 'Kilise Mesih'in esenlik gerçeğini vazetme yetkisini havarilerden aldı.' Ahlak ilkelerini, hatta toplumsal düzenle ilgili olanlarını her zaman ve her yerde bildirme görevi, aynı zamanda temel insan haklarının ve ruhların esenliğinin gerektirdiği ölçüde insan gerçeği ile ilgili yargılamada bulunma görevi Kilise'ye aittir… Hıristiyan ahlakı 'mirası' çobanların himayesinde ve ve özeni sayesinde kuşaktan kuşağa aktarılmış oldu… Papa ve 'çağdaş doktorlar olarak Mesih'in otoritesine sahip episkoposlar kendilerine emanet edilen halka, iman edilecek ve tatbik edilecek inancı vazederler.' Papa ve kendisiyle birlik içindeki episkoposların *olağan* ve evrensel *Öğretme Yetkisi* inanlılara inanmaları gereken gerçeği, uygulamaları gereken sevgiyi ve umut edecekleri mutluluğu öğretir."[54]

Katolik Kilisesi'nin bir diğer önemli metni olan ve Kilise tarafından son versiyonu 1983'te yayınlanan *Kilise Yasası* (*codex iuris*

---

51 Bkz. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, çev. D. Pamir, İstanbul, 2000, 75-77 (Rakamlar *Kateşizm*'deki madde numaralarını belirtmektedir).

52 *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, 78-80.

53 *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, 83.

54 *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, 2032-2034.

canonici) da teolojik mevzulardan ziyade uygulama ile alakalı konular içermesine rağmen Geleneğe atıfta bulunmaktadır. Metinde çoğunlukla teamül ve âdet anlamında, yani genel anlamda gelenek kullanılır.[55] Fakat "Kanonik Gelenek", "yazılı Tanrı sözü ile birlikte Kutsal Gelenek" ifadeleri yanında[56] "Havarisel Gelenek"e atıfta bulunulmakta[57] ve Geleneğin hıristiyan öğretisinin diğer kavramlarıyla ne şekilde bağlantılı olduğu şöyle belirtilmektedir: "Mesih'in sırrı tamamen ve sadakatle kutsal metin, Gelenek, litürji, Magisterium ve Kilise hayatında ortaya çıkmaktadır."[58]

ii- Trent Konsili

Ireneaus ve Tertullian örneklerinde görüldüğü üzere heretiklerle mücadele bağlamında öne çıkan gelenek kavramı ikinci ve daha güçlü bir biçimde Protestan Reformu'nun yol açtığı kriz döneminde gündeme gelmiştir. Hatta geç Ortaçağda bir anlamda doktrinal bir çoğulculuktan bahsetmek mümkün iken, Katolik Kilisesi Trent Konsili (1545-1563) sonrasında doktrinal tanımlamalarını, bu kapsamda Gelenek doktrinini de netleştirmek durumunda kalmıştır.[59] Reformcular ile Katolik Kilisesi arasındaki tartışmada Gelenek kavramının öne çıkmasının en önemli nedeni ise Kutsal Kitap konusundaki ihtilaftır.

Bu ihtilafın iki yönü bulunmaktadır. Bunlardan ilki Kutsal Kitap (*Bible*)'ın, özellikle de *Eski Ahit*'in içeriği ile ilgilidir. Luther, Kilisenin resmî versiyon olarak gördüğü, *Eski Ahit*'in Grek ve Latin versiyonlarına dayanan *Vulgata* yerine İbrani Kutsal metnini (*Hebrew Bible*) esas almış ve böylelikle Eski Ahit kitapları konusunda protestanlarla katolikler arasında bir farklılık meydana gelmiştir.[60] Kutsal metinle ilgili ihtilafın ikinci kısmı

---

55 Bkz. *Code of Canon Law,* 576; 578. (Kilise Yasası'nın Vatikan resmi sitesindeki tam metni için bkz. http://www.vatican.va/archive/ENG1104/_INDEX.HTM)

56 Bkz. *Can.* 6, 252.

57 *Can.* 1246.

58 *Can.* 760.

59 Jaroslav Pelikan, *The Christian Tradition, Vol. 4: Reformation of Church and Dogma (1300-1700*), The University of Chicago Press, Chicago and London, 1984, ss. 10-68, 245 vd.; Fichtner, "Tradition", s. 133.

60 *Vulgata* adı verilen Latince versiyonda otuz dokuz bölümden oluşan Yahudi Tanah'ına ilave olarak bazı kitaplar ve mevcut bazı kitaplara da bazı ekler ilave

ise otorite anlayışı ile ilgilidir. Katolikler kutsal metnin yegane otorite olmadığını, Kilisenin bunu açıklayıp yorumlama yetkisine sahip olduğunu savunurken Luther ve tarftarları "yazılı olmayan vahiy" biçiminde bir doktrini reddetmişler ve kutsal metin dışında bir otoritenin olamayacağını iddia etmişlerdir.[61] Önemli bir protestan mottosu haline gelen *sola scriptura* (sadece kutsal metin) bu anlama gelmektedir. 16. yüzyılın önde gelen protestan yazarlarından William Chillingworth'ın "Protestanların dini sadece Kutsal Kitaptır" sözü meşhur hale gelmiştir. Yine Zwingli (1484-1531) "dinimizin temeli yazılı metindir" diyerek benzer bir ifadede bulunmuştur.[62]

Reformcular açısından Kiliseye karşı çıkmak onun gelenek anlayışına da karşı çıkmayı gerektiriyordu.[63] *Sola Scriptura* yalnızca "sadece kutsal metin" demek değildi, aynı zamanda Kilise otoritesini ve bu otoriteye dayanak yaptığı geleneği de inkar etmek demekti.[64] Bazı yazarların dikkat çektiği üzere, Reformasyon aslında bir "otorite krizi" idi. Protestanların amacı aslında hıristiyanlığı "güç kilisesi" (*machtkirche*) olmaktan kurtarmaktı. Luther Reformun amacını "kilisenin eski ve hakiki

---

edilmiştir. Böylece Latince *Vulgata*'da kırk altı kitap mevcuttur. Bu ilave kitaplar için Katolikler onları kutsal sayarak "deuterokanonik" demektedirler. Fakat Luther bu ilave kitapları Yahudiler gibi "apokrif" kabul etmiştir. Protestanlar'ın apokrif saydığı bu kitaplar şunlardır: 1- Tobit'in Kitabı, 2- Yudit'in Kitabı, 3- Ester'in Kitabı, 4- Makabilerin Birinci Kitabı, 5-Makabilerin İkinci Kitabı, 6- Bilgelik Kitabı, 7- Sirak Kitabı, 8- Baruh'un Kitabı, 9- Yeremya'nın Mektubu, 10- Danyal'ın Kitabına Birinci Ek: Şadrak'ın Duası ve Üç Delikanlının Ezgisi, 11- Danyal'ın Kitabına İkinci Ek: Suzanna, 12- Danyal'ın Kitabına Üçüncü Ek: Bel ve Ejderha. Bkz. Şaban Kuzgun, *Dört İncil, Farklılıkları ve Çelişkileri*, Ankara, 1996, s. 29. Türkiyede yaygın olarak piyasada bulunan Kitab-ı Mukaddes tercümesi Protestan Kutsal Kitabıdır ve yukarıda bahsedilen Katolik ekleri içermez. Kitab-ı Mukaddes'in Deterokanonik eklerle birlikte basımı için Bkz. *Kutsal Kitap ve Deuterokanonik Kitaplar*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, Kore, 2015.

61 Bkz. McGrath, *Historical Theology*, s. 149.

62 McGrath, *Historical Theology*, s. 147.

63 R. Ward Holder, "The Reformers and Tradition: Seeing the Roots of the Problem", *Religions* (2017), 8, 105, s. 2. Girişte bahsettiğimiz genel ve özel gelenek anlayışı göz önüne alındığında bazı yazarlar reformcuların Katoliklerin anladığı anlamda Geleneği reddetmekle beraber gelenekleri kabul ettiklerini ifade ederler. Bkz. Holder, "The Reformers and Tradition", s. 3; Headley, "The Reformation as Crisis", s. 8.

64 Thiel, "Faithfulness to Tradition", s. 3.

yüzünü ihya etmek" olarak tanımlamıştı. Luther aradaki "sahte üstadlar"a (*pseudodoctores*) karşı çıkıyordu.[65]

Katolik Kilisesi, Protestan Reformuna çeşitli yönlerden mukabelede bulunmaya çalışmıştır. Bu faaliyetlerin tamamına "Karşı Reform" ya da "Katolik Reformu" denmektedir. Bu kapsamda Kilise en net tavrını Trent Konsili ile göstermiştir. Trent Konsili *Vulgata* ve Gelenek konusunda Kilise tarihinde ilk kez kesin ve net bir karar ilan etmiştir.[66] Konsilin 8 Nisan 1546'daki 4. oturumundan üç karar çıkmıştır. Bunlardan sonuncusu, sonraki oturumun tarihi ile alakalı olup ilki kutsal metin ve Gelenek konusunda, ikincisi ise *Vulgata* ile alakalıdır. Protestanlara cevap niteliğindeki bu kararların içeriği şu şekilde özetlenebilir:

1. Kutsal metin vahyin yegane aracı olarak görülemez, gelenek onun önemli bir tamamlayıcısıdır.

2. Kitab-ı Mukaddesin içerdiği kitapların tam listesi Protestanların iddia ettiği gibi değil kararda belirtilen biçimdedir.

3. *Vulgata* asıl metindir.

4. Kutsal metinleri yorumlama yetkisi Kiliseye aittir.[67]

---

65 Headley, "The Reformation as Crisis", s. 5, 7, 22. Reformasyon dönemi kutsal kitap ve gelenek tartışmaları için bkz. McGrath, *Historical Theology*, ss. 146-153. Lutherin baştan Kiliseye bu şekilde karşı çıkmadığını, Kiliseyle yaşanan çatışma süreci sonunda söyleminin bu yöne evrildiğini ifade etmek mümkündür. Zira 95 teze bakıldığında daha ziyade teolojik bir içeriğe sahip olduğu, Kiliseye yönelik doğrudan bir itham veya itirazın bulunmadığı görülür. Bkz. Hakan Olgun*, Luther ve Katolisizm'i Protesto*, Fecr yayınevi, Ankara 2001, ss. 221-229.

66 Trent Konsili ve sorasında Gelenek ve Kutsal Metin ile alakalı tartışmalar için bkz.. Matthew L. Selby, *The Relationship Between Scripture and Tradition According to the Council of Trent*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, University of Saint Thomas, Saint Paul, Minnesota, 2013; Fichtner, "Tradition", s. 134; Pelikan, *The Christian Tradition*, s. 275, 276. Trent Konsili üzerine ülkemizde yapılmış müstakil bir çalışma için bkz. Mustafa Şahin, *Karşı Reformu Olarak Trente Konsili ve Katolik Geleneğe Etkisi*, Basılmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

67 Bkz. Norman P. Tanner (ed.), *Decrees of Ecumenical Councils*, Sheed & Ward, Washington DC, 1990, II, ss. 663-665; McGrath, *Historical Theology*, s. 152, 153.

Kutsal metin, vahiy ve Gelenekle ilgili karardaki en kritik ifade ise önce "kısmen yazılı metin kısmen yazılı olmayan gelenek…" biçiminde iken konsil esnasındaki itirazlar üzerine değiştirilerek şu şekli almıştır: "konsil bu gerçeğin ve öğretinin yazılı metinlerde ve yazılı olmayan gelenekte var olduğunun bilincindedir."[68]

Aslında Protestanlarla Katolikler arasındaki temel farkın vahiy anlayışı konusunda olduğu farkedilmektedir. Protestanlar kutsal metnin vahyin tamamını içerdiğini iddia ederken Katoliklere göre kutsal metin vahyin sadece bir bölümünü içermektedir.[69] Gelenek-Kutsal Metin ilişkisi açısından ise Protestanlarla Katoliklerin Geleneğe bakış açılarını en net özetleyenlerden biri olan McGrath Reformasyon döneminde Gelenekle ilgili üç temel yaklaşımı şu şekilde formüle etmektedir:

T 0 (Radikal Reformcular): Gelenek tamamen reddilerek Kutsal metin ne diyorsa ona bakılmalıdır.

T 1 (Magisteral Reformcular[70]): Gelenek kutsal metinlerin geleneksel tarzda yorumlanması demektir.

T 2 (Trent Konsili/Katolikler): İki kaynak esastır. Kutsal metinler yazılı, Gelenek yazılı olmayan vahyi ifade eder.[71]

iii- II. Vatikan Konsili

Katolik Kilisesi açısından 20. yüzyılın en önemli olayı olarak görülen II. Vatikan Konsili (1962-1965) Reform konsili olması bakımından çoğunlukla Trent ile benzer görülür. Çağdaşlaşma amacı açık olan konsil litürjiden teolojiye muhafazakar Katoliklerce hiç de hoşa gitmeyen bazı

---

68 Tanner vol II, s. 663. Konsilin 4. Oturumundaki tartışmalar için bkz. Hubert Jedin, *A History of the Council of Trent*, trans. by D. E. Graf, Thomas Nelson and Sons Ltd., Edinburgh, 1957, vol II, ss. 52-98.

69 Bazen üçüncü bir yaklaşım olarak bir "arabulucu teori" (intermediate theory)'den bahseilmektedir. Buna göre metin ve gelenek bunlardan herhangi birine zarar vermeden harmonize edilmeli ve birleştirilmelidir. Fakat bu yaklaşım herhangi bir hırsityan grupta ağırlık kazanmış bir görüş değildir. Bkz. Fichtner, "Tradition", s. 137.

70 Magisteral Reformcular geleneği üç unsurdan müteşekkil görmekte: i- Kutsal metin ii- Hıristiyanların geleneksel inançları iii- Protestanların kendi önemli metinleri (1530'daki Augsburg Confession'u gibi). Bkz. McGrath, *Historical Theology*, s. 143.

71 McGrath, *Historical Theology*, s. 151.

yenilikler getirmiştir. Bazı Katolik yazarlara göre özellikle modern dönem teologları Möhler ve Newman gibi isimlerin Gelenek ile ilgili görüşleri II. Vatikan'ı etkilemiştir.[72] Fakat Trent'teki klasik *magisterium* ve Gelenek anlayışı II. Vatikan Konsili'nde aynen tekrarlanmıştır denebilir. Zira Konsilin vahiy anlayışı ile igili metni olan *Dei Verbum*'da ise şu ifadeler yer alır:

"Kutsal Gelenek (*Sacra Traditio*) ve Kutsal Metin (*Sacra Scriptura*) Tanrı sözünün kiliseye emanet edilmiş yegane teminatıdır… Kutsal Gelenek, Kutsal Metin ve Kilisenin öğretme yetkisi (*magisterium*), biri olmayınca diğeri de olmayacak kadar biribiriyle bağlantılıdır. Her biri kendine has bir biçimde Kutsal Ruh'un yönlendirmesiyle beraberce iş görerek ruhların kurtuluşuna birlikte katkı sağlamaktadır... Kilise bu otoritesini İsa adına kullanır. Bu öğreti kurumu Tanrı sözünün üzerinde bir yetkiye sahip değildir, ona hizmet eder. Gelenek ve Kutsal metin ilahi vahiy kaynaklı olup Tanrı'nın sözlerini ve eylemlerini içerirler."[73]

Görüldüğü üzere II. Vatikan, Gelenek anlayışı konusunda Trent'e göre köklü bir değişiklik getirmemiştir. Bununla birlikte Trent'teki gibi Gelenek ve kutsal metni ayırmayıp bunların bütünlüğüne vurgu yapmıştır.[74] Doğrudan özel anlamda Gelenek ile ilgili olmasa da II. Vatikan'daki bir başka farklılık veya yenilik ise birçok yerel geleneğin geçerli sayılması olmuştur denebilir.[75] *Dei Verbum*'da ifadesini bulan bu Gelenek anlayışı sonraki metinlerde de kendini göstermiştir. Papa II.

---

72 Bkz. Brian Johnstone, "What is Tradition?", ss. 1-22.

73 *Dei Verbum*, 10 (*Dei Verbum*'a atıflar şu iki kaynaktandır: *Concilio Vaticano II, Costitizioni, Decreti, Dichiarazioni, testo ufficiale e tradizione italiana*, Libreria Editrice Vaticana, Cittá del Vaticano, 1998, s. 525-556; Austin Flannery, *Basic Sixteen Documents, Vatican Council II*, New York, 2007, s. 97-115).

74 Bkz. Thiel, "Faithfulness to Tradition", s. 4, 6. II. Vatikan Konsili ve Gelenek konusunda müstakil bir çalışma için bkz. James C. Kruggel, *Scripture, Tradition, and the Magisterium in the Teaching of Vatican II*, yayınlanmamış doktora tezi, The Catholic University of America, Washington DC., 2013.

75 Bkz. *Unitatis Redintegratio*, 17 (*Concilio Vaticano II,* ss. 334-337).

John Paul'ün *Fides et ratio* isimli genelgesi bunun tipik örneklerinden biridir.[76]

III- Modernizm ve Gelenek

Giriş kısmında bahsettiğimiz üzere, sapkın sayılan bazı fikirlerin yayılması ve kutsal metinlerin yorumu ile ilgili tartışmalar ilk dönemlerden beri belli sabitelerin tesbitine yönelik arayışları beraberinde getirmiştir. Bazı değişmezler aranmıştır ve bu değişmezler de İsa ve havarilerin inancında görülmüştür. "Gelenek şüpheli öğretilerin anında tesbit edilmesini sağlayan bir filtre" olarak telakki edilmiştir.[77] Fakat değişen şartlar ve zaman söz konusudur. Gelenek biçiminde formüle edilen bu sabiteler tamamen değişmez midir yoksa belli yenilikler ve değişimler söz konusu mudur? Bu soruyu tartışan en eski Katolik yazarlardan biri 5. yüzyılda yaşamış olan Lerinsli Vincent'tir.

Kilise tarafından sapkın addedilen Pelagianizm[78] akımının etkin olduğu zamanlarda yazan Vincent, *Commonitorium* adlı eserinde "doktrinde değişim mümkün müdür?" sorusunu tartışır.[79] Bu tartışmada değişimin mümkün olduğunu açıklar fakat doktrinde yapılacak değişiklik veya yenilik için bazı kriterler aranması gerektiğini ifade eder. Bu kriterler "Vincent kanonu" adıyla meşhur olmuştur.[80] Vincent bir kutsal metin yorumunun veya bir teolojik görüşün doğru ve geçerli kabul edilebilmesi için üç temel kriter öne sürer: 1) Genellik: her yerde inanılıyor olması (*quod ubique*) 2) Kadimlik: eskiden beridir inanılıyor olması (*quod semper*) 3) Yaygınlık: herkes tarafından inanılıyor olması (*quod ab omnibus creditum*

---

76 Bkz. Papa II. John Paul, *Fides et ratio: Akıl ve İman*, çev. İsmail Taşpınar, İstanbul, 2001, 7.

77 McGrath, *Historical Theology*, s. 23.

78 Hıristiyanlık tarihinde Tanrısal inayet dışında insanın kendi çabasıyla da kurtuluşa ulaşabileceğini savunan doktrindir. Miladi 4. ve 5. Yüzyıllarda Roma'da faaliyet gösteren Pelagius'a atfedilen bu düşünce özünde mistik bir özellik barındırmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s. 304.

79 *The Commonitory of Vincent of Lerins*, Joseph Robinson, Baltimore, 1847, xxiii/28. *Commonitorium*'un Latince metni ve açıklamalar için bkz. *The Commonitorium of Vincentius of Lerins*, Ed. By Reginald Stewart Moxon, Cambridge University Press, 1915.

80 Bkz. Agius, *Tradition and the Church*, s. 178; Langan, *The Catholic Tradition*, s. 371.

est).[81] Özetle Vincent kutsal metin konusundaki kriteri inananların konsensüsü (*consensus fidelium*) olarak görmüştür.[82]

Vincent'in daha ziyade kutsal metnin keyfi yorumlanmasına karşı bu kriterleri öne sürdüğü anlaşılmaktadır. Gelenek çerçevesinde düşünüldüğünde mesele sadece kutsal metnin yorumu değildir. İsa ve Havariler zamanında olmayan yeni bir doktrin ihdas edilebilir mi ya da eskiden beri var olan bir dogma değiştirilebilir mi? Aslında Hıristiyanlık tarihine bakıldığında litürjik ve teolojik açıdan eskiden var olmayan bazı inanç ve uygulamların vaz edildiği görülür. Pazar ayini ya da Paskalya kutlaması İsa zamanında yoktur. Katolik anlayışa göre bunlar apostolik gelenekten gelmektedir.[83] Yine 19. ve 20. Yüzyılda Hz. Meryem'in asli günahtan korunmuş olduğu ve İsa gibi göğe yükseldiğine dair iki dogma sonradan Katolik doktrinine eklenmiştir.[84] Bunlar bazı Katoliklerce, vahyin sadece metinden ibaret olmadığı, devam ettiğinin kanıtı olarak gösterilmektedir.[85] Bu bakımdan Protestan anlayıştan farklı olarak aslında Katolik gelenek vahyi daha geniş kapsamlı anlamakta ve doktrine ekleme yapma konusunda bir çekince görmemektedir. Katolik literatürde bununla ilgili en yaygın kullanılan benzetme tohum metaforudur. Buna göre Gelenek tohumdur ondan zaman içerisinde yeni dallar ve yapraklar çıkar.[86]

Fakat asıl sorun tam da buradadır. Yani neyin Gelenekten geldiği veya Geleneğin özüne uygun olduğu ya da değişme ve yenilenmenin sınırlarıdır. Eski zamanlarda değişme diye bir tartışma yoktur. Kilise farklı gördüğünü heretik ilan etmekte ya da kendisi bir değişiklik yaparsa bunu bir değişme olarak görmemektedir. Ancak Protestan Reformu ve Aydınlanma öyle sapkınlık olarak bir kenara itilecek ya da yok edilecek

---

81 *Commonitorium*, xxvii/38.

82 *Commonitorium*, xxii/27.

83 Fichtner, "Tradition", s. 134.

84 Bu iki dogma Papa IX Pius tarafından 8 Aralık 1854'te *Ineffabilis Deus* ve Papa XII. Pius tarafından 1 Kasım 1950'de *Munificentissimus Deus* genelgeleri ile ilan edilmiştir. Bkz. Fichtner, "Tradition", s. 135; Pelikan, *The Christian Tradition*, s. 6.

85 McGrath, *Historical Theology*, s. 23; Pelikan, *The Christian Tradition*, s. 61.

86 Bkz. James F. Keenan, *A History of Catholic Moral Theology in the Twentieth Century: From Confessing Sins to Liberating Consciences*, New York, 2010, s. 45.

bir mevzu olmadığı için krize neden olmuştur. Reform kavramının bizzat kendisi Kilise için tehlikeli bir kavram haline gelmiştir ki, bazılarına göre "Katolik Kilisesi için herhangi bir reform sadece tekrar doğrulama (reaffirmation) olabilir."[87]

Modern döneme gelindiğinde ise Gelenek neredeyse Modernizmin tam karşıtını ifade eden bir kavram haline gelmiştir. Gelenek kavramının tekrar öne çıkması zaten bir meydan okuma sonucundadır.[88] Modernizmin pratik hayattaki ve düşüncedeki etkileri yanında tarihselcilik, çoğulculuk gibi birçok modern tartışma dinî çevrelerde gelenekle ilgili düşünceleri alt üst etmiştir. Thiel'in deyimiyle bu gelişmeler "Geleneği tanımlama ve geleneğe inanmayı karışık hale getirmiştir."[89] Gelenekle hayatın sürekliliği arasındaki tezatı ifade etmek üzere "Gelenek ölülerin yaşayan inancı, gelenekçilik ise yaşayanların ölmüş inancıdır" der Jeroslav Pelikan.[90]

Katolik Kilisesi ve Gelenek konusundaki tartışmalara bakıldığında modern dönemdeki bazı Katolik teologların isimleri ön plana çıkmaktadır. Bunların Gelenek konusundaki düşüncelerinin muhafazakar, uzlaştırmacı ve modernist diyebileceğimiz üç ana eğilim gösterdiğini söyleyebiliriz.

İngiliz teolog Kardinal John Henry Newman (1801–1890) katı gelenek anlayışını yumuşatma ve modernizmle uzlaştırma çabasındadır. Bu uzlaşmanın anahtarı olarak hıristiyan ruhunu ve entelektüel kapasitesini görür: "Episkopal Gelenek.. kısmen yazılıdır, kısmen yazıya geçirilmemiştir; kısmen yorumdur, kısmen metnin tamamlayıcısıdır, kısmen entelektüel yorumlarda ifadesini bulur, kısmen Hıristiyanların ruhunda gizlidir… Ben buna, Kilisenin esasında yer alan pergamberî Gelenek diyorum".[91] Bununla birlikte Newman protestan iddialarına

---

87 Pelikan, *The Christian Tradition*, s. 5.

88 Bkz. James Alexander, "A Systematic Theory of Tradition", s. 6.

89 John E. Thiel, "Faithfulness to Tradition", ss. 1-14. Aydınlanma sonrası gelenek konusundaki tartışmalar için ayrıca bkz. Johnstone, "What is Tradition?", s. 9; Thomas Langan, *The Catholic Tradition*, University of Missouri Press, Missouri, 1998, ss. 370-389.

90 Pelikan, *The Emergence of the Catholic Tradition*, s. 9.

91 John Henry Newman, *An Essay on the Development of Christian Doctrine*, University of Notre Dame Press, 1989, s. 76,77.

benzer biçimde sadece kutsal metin ile inancın kanıtlanabileceğini sananları eleştirir.[92]

Ünlü Fransız Katolik teolog Kardinal Yves Congar (1904 – 1995) ise Gelenek konusunda en çok eser kaleme alan muhafazakar isimdir. Congar Protestan geleneğini şiddetle eleştirdiği gibi klasik *magisterium* anlayışını da hararetle savunmuştur.[93] Newman'ı "özünde modern" bir teolog olarak görür.[94] Bununla birlikte teorik olarak yeniliğe tamamen karşı değildir. Fakat değişmede bazı şartlara uyulması gerektiği kanaatindedir. Congar sapkınlığa (şizma) düşmeyecek hakiki bir reformun koşulları olarak şu maddeleri saymaktadır:

1) İyi niyetin öncelenmesi ve pastoral endişeler taşınması.

2) Tüm kiliseyle birlik halinde kalınması.

3) Reformda gecikenler konusunda sabırlı olunması.

4) Reformun, yenilik kaygısı ile değil Gelenek prensibine dönmekle gerçekleşeceğinin bilincinde olunması.[95]

Görüldüğü üzere son maddeyle Congar zaten yenilik denilen şeyi Gelenekle sınırlamakta ve yeniliği bir ihtiyaç olarak görmemektedir. Fakat Katolik dünya sadece bu muhafazakar düşüncelerden ibaret değildir. Kilise ile arası çok iyi olmamakla beraber Hans Küng yaşayan ünlü Katolik teologlardan biri olarak yanılmazlık ve *magisterium* dahil bir çok konuda geleneksel Katolik bakıştan oldukça farklı düşünceleri ifade eden bir isimdir. Küng özellikle son dönemlerde kaleme aldığı eserlerde Kilisenin temel özelliklerini sayarken Gelenek ve *magisterium*'un sözünü bile etmemektedir. "Emperyal Katolik Kilisesi"nden bahsetmekte; Kilisenin basit değişikliklerden ziyade köklü bir yenilenmeye ihtiyacı

---

92 Newman, *An Essay on the Development of Christian Doctrine*, s. 342.

93 Bkz. Yves Congar, *The Meaning of Tradition*, Ignatius Press, USA, 2004; Andrew Meszaros, *The Prophetic Church: History and Doctrinal Development in John Henry Newman and Yves Congar*, Oxford University Press, New York, 2016.

94 Meszaros, *The Prophetic Church*, s. 60 vd.

95 Yves Congar, *True and False Reform in the Church*, trans. by Paul Philibert, Liturgical Press, Minnesota, 2011, ss. 165-229.

bulunduğunu ve XXIII. John gibi bir papayla III. Vatikan Konsili yapılması gerektiğini ifade etmektedir.[96]

Gelenek üzerine önemli yazılar kaleme alan Amerikalı çağdaş teologlardan Thiel ise muhafazakar ya da modernist bir çizgi göstermekten çok, tahlil edici bir yaklaşım sergilemektedir. Thiel aslında Geleneğin geçmişten beri canlı ve değişken olduğu fikrindedir. İsa ile ilgili inançlar dahil olmak üzere tarihsel olarak bir çok inancın değiştiğini, çünkü hayatın değişken bir süreç olduğunu ifade eder. Bununla birlikte Thiel'e göre Gelenek kavramı Katolik Kilisesinde dışsal etkenlere karşı bir koruma refleksi ile belirginleşmiş ve formüle edilmiştir. Ona göre Aydınlanma toptan feodal otoriteyi hedef alıyordu ve feodal kültürün önemli bir kısmını da Kilise oluşturmaktaydı.[97] Dinî alanda ise tarihsel eleştirel ve Biblikal çalışmalar Kilisenin Gelenek iddialarını oldukça zora soktu. 19. Yüzyılda Johann Sebastian Drey, Johann Adam Möhler, John Henry Newman gibi Katolik teologlar aydınlanmacı saldırılara karşı romantik bir tepki geliştirdiler. Bunun bir tarafı da gelişme fikri ile uzlaşmaydı aslında. Fakat aynı zamanda gelişme denilen şeyin sahteliğine de dikkat çektiler. Buna göre bazı dinî hakikatler zamanüstü idi ve onun için zamanın kriterlerine göre eleştirilemezdi.[98]

Geçmişten günümüze Gelenek ile ilgili Katolik Kilisesindeki anlayışları en net biçimde sınıflandıranlardan biri ise Johnstone'dur. Gelenek anlayışı ile ilgili 3 ana model olduğunu ifade eder Johnstone.

1- Katılımcı (participative) model: Buna göre Gelenek ilahî hakikatle bağlantılıdır, otoritesi aşkın bir hakikatten gelir. Zaman üstü

---

96 Bkz. Hans Küng, *The Catholic Church: A Short History*, trans. by John Bowden, The Modern Library, New York, 2003. Küng bazı muhafazakar Katolik yazarlarca kutsal metni Geleneğin üstünde görmekle protestan teolojiye yaklaşmakla itham edilmektedir. Bkz. Corneliu C. Simut, *A Critical Study of Hans Küng's Ecclesiology: From Traditionalism to Modernism*, Palgrave Macmillan, New York, 2008, s. 49.

97 Thiel, "Faithfulness to Tradition ss. 1, 4-12.

98 Thiel, "Faithfulness to Tradition", s. 5. Drey ve Möhler'den Thiel'in gösterdiği referanslar: Johann Adam Möhler, *Die Einheit in der Kirche oder das Prinzip des Katholizismus dargestellt im Geiste der Kirchenvater der drei ersten Jahrhunderte*, ed. J. R. Geiselmann (Darmstadt, Germany: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1957). Johann Sebastian Drey, *Kurze Einleitung in das Studium der Theologie mit Rucksicht auf den wissenschaftlichen Standpunct und das katholische System*, ed. F. Schupp (1819: reprint, Darmstadt, Germany: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971).

hakikatleri tarihte ifşa eder. Thomas Aquinas (1225-1274) bu anlayışı tipik örneğidir. Platonik bir bakış açısıdır.

2- Dışsal (extrinsic) otorite modeli: Burada Gelenek Kilise dışında bir otoritedir. "Katolik hakikat" diye isimlendirilen dışsal bir otoritedir. Kiliseye ilahî bir irade ile empoze edilmiştir.

3- İletişimsel-eleştirel (communicative-critical) model: II. Vatikan Konsili'ndeki anlayıştır. Burada Gelenek Kilise içindeki ve dışındaki iletişim ve bağlantı olarak görülür. Buradaki iletişim insanlara kurtuluşu ve kutsallığı ulaştırma anlamındadır.[99]

Johnstone II. Vatikan'daki bu iletişimsel modelin de eleştirisini gerekli görür, "zira dünya halen değişmektedir".[100] Bir hususa daha dikkat çeker ki o da Gelenek kavramında geleneksel bir muğlaklık olduğudur. Bunu kilisenin en yetkili isimleri dahi dile getirmiştir. Bunlardan biri Kardinal Walter Kasper'dır. Kasper özellikle *magisterium* ile Gelenek arasında net bir ayırım olmamasından bahsetmektedir.[101] Bu muğlaklığı aslında tek bir Katolik gelenek değil de birçok alt gelenekler (subtraditions) vardır biçiminde dile getirenler de mevcuttur.[102]

Sonuç

Şimdiye kadar ifade ettiklerimizden bir takım sonuçlara varacak olursak özetle şunları söyleyebiliriz:

1- Gelenek Katolik Kilisesi için merkezî kavramlardan biri olmakla birlikte, yegane bir tanıma ve sınırları kesin bir ifadeye sahip olmayıp farklı anlamlara gelmektedir. Bu anlamlar temel olarak vahiy, inancın korunarak devamı ve Kilise otoritesi ile ilgilidir.

3- Vahiy konusunda yazıya geçirilmemiş haliyle İncillerin (İsa'nın mesajının) Kutsal Geleneği oluşturduğuna dair protestanlar dahil tüm kiliseler fikir birliği içerisinde görünmektedir. Katolik Kilisesinin anlayışındaki fark, İncillerin yazıya geçirilmesiyle geleneğin son bulmadığı

---

99 Johnstone, "What is Tradition?", ss. 3-9.

100 Johnstone, "What is Tradition?" s. 22.

101 Johnstone, "What is Tradition?" s. 3.

102 Langan, *The Catholic Tradition*, s. 370.

ikinci bir vahiy kaynağı olarak varlığını sürdürdüğü inancıdır. Bazı yazarların da dikkat çektiği üzere, Katolik Kilisesinde Gelenek anlayışı Yahudilikteki "Sözlü Tora"nın devamını çağrıştırmaktadır ve vahiy; kutsal metin ve gelenek biçiminde iki kaynak olarak görülmüştür. Bu anlayışla Gelenek bir taraftan kutsal metinlerde olmayan yeni inanç ve uygulamaların kaynağı olarak görülmüş bir diğer yandan ise kutsal metinlerin "sapkın" yorumlarına karşı bir güvence olarak anlaşılmıştır.

3- Gelenek sadece kutsal metnin aktarılması ve korunması değil aynı zamanda bir bütün olarak inancın devamı ve muhafazası açısından hayatî görülmüştür. Bu bakımdan tarihsel sürece bakıldığında Gelenek kavramının öne çıkmasının nedeni savunmadır. Bu, kilise babaları zamanında heretik gruplara karşı savunma; XVI. Yüzyılda Protestan reformistlere karşı savunma; modern dönemde ise aydınlanmacı ve modernist yorumlara ve akımlara karşı savunma biçiminde tezahür etmiştir. Dolayısıyla Gelenek tartışması ve bu kavramın merkezî bir öneme sahip hale gelmesinin nedeni aslında iç dinamiklerden ziyade dışarıdan gelen meydan okumalardır.

4- Gelenek, kutsal metin ve inanç dışında Kilise otoritesi ile doğrudan alakalıdır. Zira en son ve en modern yorumuyla, Kilise'ye vahiy ile insanlar arasında iletişim rolü yükleyen II. Vatikan'ın "iletişimsel model"i diye adlandırılan tarzda bile Gelenek Kilise otoritesinin önemli bir aracı olarak kabul edilmiştir. Bunun en net ifadesi de *magisterium* anlayışıdır. Bu açıdan bakıldığında Gelenek Tanrı tarafından Kilisenin uhdesine verilmiş bir otorite aracıdır. Zira onu yorumlama, öğretme, değiştirme yetkilerinin tamamı Kilisenin elindedir.

5- Özellikle Aydınlanma ve modern çağın meydan okumlarına (buna dünyadaki ekonomik, kültürel ve siyasal değişimleri de eklemek gerekir belki de) karşı dindarlarda yeni gelişmelerle uzlaşmak veya tepkisel olarak içe kapanmak biçiminde iki zıt eğilimin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bu açıdan modern dönemde Katolik Kilisesinde Gelenek ile ilgili yaklaşımlara bakıldığında üç temel yaklaşımın varlığından söz edilebilir: i) Klasik Gelenek anlayışını savunan muhafazakarlar ii) İstikrar içinde değişmeyi savunan arabulucular iii) Zamanın değiştiği anlayışı ile yeniliği savunan Modernistler. Tüm bunlarla birlikte unutmamak gerekir ki; kutsal metinler yanında bunları açıklayan ve bunların özüne uygun biçimde yeni durumlarda yeni kaideler çıkarılabilecek bir gelenek anlayışı sadece Hıristiyanlığa veya Katolik

Kilisesi'ne has değildir, tüm dinler için geçerlidir. Fakat bunun sınırları ve bu konuda kimin karar vereceği en temel sorundur.

KAYNAKÇA

Adam, Baki, "Yahudilerde Din ve Gelenek Üzerine", *İslami Araştırmalar*, Cilt: 6, Sayı: 1, 1992, ss. 44-51.

Agius, George, *Tradition and the Church*, The Stratford Company, Boston, 1928.

Alexander, James, "A Systematic Theory of Tradition", *Journal of the Philosophy of History*, 10 (2016), ss. 1-28.

Allison, Gregg R., *Historical Theology : An Introduction to Christian Doctrine*, Zondervan, Michigan, 2011.

Binde, Per, "Nature in Roman Catholic Tradition", *Anthropological Quarterly*, Vol. 74, No. 1 (Jan., 2001), ss. 15-27.

Cahill, Lisa Sowle, "The Catholic Tradition: Religion, Morality, and the Common Good", *Journal of Law and Religion*, Vol. 5, No. 1 (1987), ss. 75-94.

Clark, Francis, "Grace-Experience in The Roman Catholic Tradition", *The Journal of Theological Studies*, Vol. 25, No. 2 (October 1974), ss. 352-372.

Code of Canon Law: http://www.vatican.va/archive/ENG1104/_INDEX.HTM

Concilio Vaticano II, Costitizioni, Decreti, Dichiarazioni, testo ufficiale e tradizione italiana, Libreria Editrice Vaticana, Cittá del Vaticano, 1998.

Congar, Yves, *The Mystery of The Church*, trans. by A. V. Littledale, Helicon Press, Baltimore, 1960.

Congar, Yves, *The Meaning of Tradition*, Ignatius Press, USA, 2004.

Congar, Yves, *True and False Reform in the Church*, trans. by Paul Philibert, Liturgical Press, Minnesota, 2011.

Çoban, Bekir Zakir, *Geçmişten Günümüze Papalık*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2014.

Fichtner, J. A., "Tradition (in theology)", *New Catholic Encyclopedia*, Second Edition, Gale, Washington DC, 2003, vol. 14, ss. 133-137.

Flannery, Austin, *Basic Sixteen Documents, Vatican Council II*, Castello Publishing Company, New York, 2007.

Hardon, John A., *The Catholic Understanding of the Bible*, Inter Mirifica, 1997.

Headley, J.M., "The Reformation as Crisis in the Understanding of Tradition", *Archiv für Reformationsgeschichte*, 78 (1987), ss. 5-22.

Holder, R. Ward, "The Reformers and Tradition: Seeing the Roots of the Problem", *Religions* (2017), 8, 105, ss. 1-11.

Irenaeus of Lyons, *Against Heresies*, *The Ante-Nicene Fathers, vol. 1*, ed. A. Roberts and J. Donaldson, 1977.

Jedin, Hubert, *A History of the Council of Trent*, trans. by D. E. Graf, Thomas Nelson and Sons Ltd., Edinburgh, 1957.

Jensen, J., "Tradition (in the Bible)", *New Catholic Encyclopedia*, Second Edition, Gale, Washington DC, 2003, vol. 14, ss. 131-133.

John Paul II, *Fides et ratio: Akıl ve İman*, çev. İsmail Taşpınar, İstanbul, 2001.

Johnstone, Brian, "What is Tradition? From Pre-Modern to Postmodern", *Australian Journal of Theology*, 5 (August 2005), ss. 1-22.

Kabaağaç, S. – Alova, E, "Trad/o", *Latince –Türkçe Sözlük*, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1995.

Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, çev. D. Pamir, İstanbul, 2000.

Keenan, James F., *A History of Catholic Moral Theology in the Twentieth Century: From Confessing Sins to Liberating Consciences*, Continuum, New York, 2010.

Kutsal Kitap ve Deuterokanonik Kitaplar, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, Kore, 2015.

Kruggel, James C., *Scripture, Tradition, and the Magisterium in the Teaching of Vatican II*, yayınlanmamış doktora tezi, The Catholic University of America, Washington DC. 2013.

Kutsal Kitap ve Deuterokanonik Kitaplar, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2003.

Küng, Hans, *The Catholic Church: A Short History*, trans. by John Bowden, The Modern Library, New York, 2003.

Langan, Thomas, *The Catholic Tradition*, University of Missouri Press, Missouri, 1998.

Lisska, Anthony J., "Natural Law and the Roman Catholic Tradition: The Importance of Philosophical Realism", *The American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 71, No. 4, (October 2012), ss. 745-786.

Lossky, Vladimir, *Orthodox Theology: An Introduction*, trans. by Ian And Ihita Kesarcodi-Watson, St. Vladimir's Seminary Press, New York, 1978.

McGarry, Francis J., "Myth-Making, Community, and Catholic Tradition", *Journal of Religion and Health*, Vol. 30, No. 1, Spring 1991, ss. 9-19.

McGrath, Alister E., *Historical Theology: An Introduction to the History of Christian Thought*, Blackwell Publishers, Oxford, 1998.

Meszaros, Andrew, *The Prophetic Church: History and Doctrinal Development in John Henry Newman and Yves Congar*, Oxford University Press, New York, 2016.

Newman, John Henry, *An Essay on the Development of Christian Doctrine*, Gilbert and Rivington, London, 1878.

Olgun, Hakan*, Luther ve Katolisizm'i Protesto*, Fecr Yayınevi, Ankara, 2001.

Origen, *On First Principles, Ante Nicene Fathers vol.4*, ed. Phillip Schaff, Grand Rapids, 2006, s. 423-424 (2-5).

Pelikan, *Jaroslav, The Chrisstian Tradition Vol. 1: The Emergence of the Catholic Tradition (100-600)*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1971.

Pelikan, Jaroslav, *The Chrisstian Tradition Vol. 4: Reformation of Church and Dogma (1300-1700)*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1984.

Selby, Matthew L., *The Relationshıp Between Scripture and Tradition According to the Council of Trent*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, University of Saint Thomas, Saint Paul, Minnesota, 2013.

Sigmund, Paul E., "The Catholic Tradition and Modern Democracy", *The Review of Politics*, Vol. 49, No. 4 (Autumn, 1987), ss. 530-548.

Simut, Corneliu C., *A Critical Study of Hans Küng's Ecclesiology: From Traditionalism to Modernism*, Palgrave Macmillan, New York, 2008.

Stravinskas, Peter M.J., *Catholic Dictionary*, Our Sunday Visitor Publishing, Huntington, Indiana, 1993.

Şahin, Mustafa, *Karşı Reformu Olarak Trente Konsili ve Katolik Geleneğe Etkisi*, Basılmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Tanner, Norman P. (ed.), *Decrees of Ecumenical Councils*, Sheed & Ward, Washington DC, 1990. Trent konsili: vol II, ss. 660-799.

Tertullian, *On Prescription Against Heretics, The Ante-Nicene Fathers,* vol. 3, ed. A. Roberts and J. Donaldson, New York, 1887.

The Commonitory of Vincent of Lerins, Joseph Robinson, Baltimore, 1847.

The Commonitorium of Vincentius of Lerins, Ed. By Reginald Stewart Moxon, Cambridge University Press, 1915.

Thiel, John E., "Faithfulness to Tradition: A Roman Catholic Perspective", *The Cresset*, Easter 2006, ss. 1-14.

Thiel, John E., *Senses of Tradition: Continuity and Development in Catholic Faith*, Oxford University Press, New York, 2000.